

Știința modernă și societatea (I)

Vasile MARINA,
rector al Academiei de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova,
doctor habilitat în științe fizico-matematice,
profesor universitar

SUMMARY

The paper reveals some facts related to science and society, whose knowledge allows a better understanding of the phenomena that occur in nature and society. The less natural evolution of society imposes a non-triumphant treatment of reality. It also exposes some causes that contributed to affecting man's superior qualities, his distancing from nature, tradition and the deformation of the human spirit in general. The gap created between the natural and socio-human sciences, on the one hand, and the exaggerated differentiation of others, on the other hand, are among the more specific causes.

It is shown that the way in which the social and scientific events evolved has led to the appearance of many negative phenomena. For example, people have become more concerned with personal problems rather than collective ones. In the case of an imbalance between individual and collective interests, such qualities as honour, dignity, honesty lose their value and essence.

În lucrare se pun în evidență unele realități ce țin de știință și societate, cunoașterea cărora permite o mai bună înțelegere a fenomenelor, care se produc în natură și societate. Evoluția mai puțin firească a societății impune o tratare netriumfalistă a realității. Se expun unele cauze care au contribuit la afectarea calităților superioare ale omului, distanțarea lui de la natură, tradiție și deformarea, în general, a spiritului uman. Printre cauzele mai specifice se consideră prăpastia creată între științele naturii și cele socioumane, pe de o parte, și diferențierea exagerată a unora și altora, pe de alta.

Se arată că modul, în care au evaluat evenimentele sociale și științifice, a condus la apariția mai multor fenomene negative. De exemplu, oamenii au devenit preocupați mai mult de problemele individuale decât de cele colective. În cazul unui dezechilibru dintre interesele individuale și colective, astfel de calități, cum ar fi onoarea, demnitatea, cinstea, își pierd valoarea și esența.

1. Cu privire la imperfecțiunile noțiunilor de știință și societate

Înainte de a analiza relația dintre știință și societate, pe lângă definițiile general acceptate, vom expune și unele viziuni, în care se conține mult adevăr, dar acestea nu sunt apreciate la justa lor valoare.

În mod tradițional, știința este privită ca o sferă de activitate umană a cărei funcție constă în dobândirea și sistematizarea teoretică a cunoștințelor despre realitate. Mai puțin „comode” sunt viziunile unuia dintre cei mai mari romancieri ai lumii **Lev Tolstoi** (satisfacția de a analiza, de exemplu, numărul buburuzelor); ale astronomului, fizicianului și matematicianului britanic **Arthur Eddington** („știința este un instrument ascuțit, cu care oamenii se joacă asemenea copiilor și își taie propriile degete”); ale scriitorului, biologului și filozofului francez **Jean Rostand** („știința ne-a făcut zei, înainte ca noi să învățăm a fi oameni”); ale cunoscutului huru și mistic neohindus **Osho** („politica a corupt știința pentru că a avut un singur scop: îmbogățirea”).

Pentru a comenta segmentele de adevăruri, care se conțin în aceste definiții, este nevoie de mult spațiu și de aceea nu mă voi referi la interpretările care se impun. Însă este important de reținut: nu orice activitate de cunoaștere este benefică pentru om și natură. Considerăm că am avea mult de câștigat dacă ne-am ocupa, în special, de un segment mai util al științei pe care îl vom numi **știință rațională**, definită în modul următor: *sferă de activitate umană a cărei funcție constă în cunoașterea lumii înconjurătoare pentru a descoperi în ea posibilitățile de a îmbunătăți calitățile fizice și umane ale omului, fără a afecta mediul ambiant*.

Viziunile asupra societății sunt cu mult mai diverse. În mod tradițional, se consideră că societatea este un ansamblu unitar, un sistem organizat de relații dintre oameni, bazate pe relații economice și legi comune. Din mulțimea viziunilor mai puțin acceptate, mă voi referi doar la unele dintre ele, expuse de scriitoarea română, fiica lui B. P. Hașdeu, **Iulia Hașdeu** („societatea este o mare comedie; și, în rolurile lor, oamenii râd de acei ce sunt mai buni decât ei. Nimeni nu te-ntreabă ce ai vorbit, ci cum ai vorbit”); de cunoscutul psihiatru austriac **Alfred Adler** („fințele umane trăiesc împreună, anume de aceea că fiecare om în parte este imperfect și slab”); de unul dintre cei mai importanți romancieri din istoria literaturii, prozatorul rus **Fiodor Dostoievski** („eu nu doresc o societate în care n-aș putea face un rău, ci o societate în care aș putea face orice rău, dar n-aș dori eu însumi să-l fac”); de moralistul și pamfletarul francez **Sebastien-Roch Nicolas de Chamfort** („societatea se compune din două mari clase: cei care au mai multe banchete decât poftă de mâncare și cei care au mai multă poftă de mâncare decât banchete”); de romancierul francez de o prodigioasă fecunditate **Honore de Balzac** („societatea, mai mult mamă vitregă decât mamă bună, se dă-n vânt după copiii, care-i măgulesc deșertăciunea”).

Se poate discuta mult despre modul în care este perceput termenul de teorie. Definiția tradițională este: reflectare sistematizată, generalizată a unui ansamblu de cunoștințe și de idei, privind unele domenii ale realității obiective sau ale conștiinței sociale. Probabil,

mai puțin loc pentru interpretări lasă definiția: forma superioară a cunoașterii realității care permite descrierea unitară a totalității faptelor cunoscute din domeniul examinat, în baza unui grup minimal de date primare.

2. Necesități și posibilități

Corelația dintre știință și societate pornește de la relația fundamentală dintre necesități, în creștere neîntreruptă, și posibilități, limitate și deficitare.

Rezultatele științifice potențează aspirațiile și posibilitățile. În același timp, știința, pornind de la esența lucrurilor, trebuie să definească ansamblul de obiecte care formează o stare de confort natural. Omul nu trebuie să se cufunde prea mult în noroiul exceselor ce țin de confort; *pentru a se dezvolta, are nevoie de un șir de incomodități*. În caz contrar, intră în cârdășie cu lenea, care, conform definiției date de omul politic, diplomatul și savantul american Benjamin Franklin, *este echivalentă cu rugina, care mănâncă mai repede decât munca istovește*.

Pentru un progres real este inadmisibil să discutăm numai despre comodități, pe care unii le confundă cu lipsa de efort sau de avânt în muncă, problema corectă poate fi formulată numai prin prisma unui raport optimal între comoditate și incomoditate. Cine dorește să-și asigure prosperitatea prin inactivitate, acționează la fel de irațional ca omul care vrea să-și perfecționeze vocea prin tăcere. Marii aventurieri ai omenirii au exploatat și continuă să exploateze slăbiciunile oamenilor pentru confortul excesiv. Pentru a se îmbogăți, sunt dispuși să producă, de exemplu, automobile care singure cunosc regulile de circulație și se autoconduc; este suficient ca omul să se așeze în mașină, să spună unde dorește să ajungă, iar după un astfel de efort să se distreze. Ei nu sunt îngrijorați de faptul că odihna după odihnă, dintr-o parte, îl obosește pe Om mai mult decât munca, iar pe de altă parte, capacitățile „navei cosmice” cu numele „Pământ” sunt cu mult mai modeste decât prostiile nelimitate ale aventurierilor. Avantajele care provin de la tratarea, cu multă finețe, cu mult spirit analitic, cu ingeniozitate a problemelor serioase cu care se confruntă omenirea, nu trebuie să se transforme în nebunia cuiva. Adevărații oameni de știință trebuie să caute modalități

de a ieși din capcana întinsă de aventurieri de tot soiul.

Defectele sistemului unidimensional pornesc încă din **era de fondare a capitalului (1848-1875)**, ca urmare a breșei istorice atât pe frontul economic, cât și pe cel politico-ideologic. Acești ani au fost dominați nu numai de o revoluție dualistă, dar și de una geografică; transformarea industrială a fost inițiată în Anglia, iar cea politică – în Franța. Dedesubtul și împrejurul acestei situații au condus la afectarea simetriei și unității: revoluția politică s-a retras, iar cea industrială a progresat. Ca urmare, a fost construită o societate defectuoasă. Doar câțiva gânditori au înțeles drama progresului industrial; s-a produs o lume foarte diferită de aceea către care se părea că se îndreaptă. Ideologii acelei epoci considerau că progresul tehnologiei, știința și societatea făceau posibil să-și imagineze prezentul cu imparțialitatea indiscutabilă a savantului științelor naturale, ale cărui metode credeau ei înșiși (s-au dovedit a fi eronate) că le înțelegeau. [1]

Drama progresului industrial s-a răsfânt și asupra modului de formare a „statului-națiune”; se presupunea nu numai că acesta trebuia să fie național, dar și „progresist,” adică să fie capabil să dezvolte o economie, o tehnologie, o organizare statală și o forță militară viabilă, adică trebuia să fie, cel puțin, de o mărime medie. Ca urmare, cei care identificau statele-națiune cu progresul tehnologic și științific negau caracterul de națiuni mici și înapoiate; pentru ele se presupunea asimilarea de către națiunile mari, victorioase în lupta pentru „existență.” Această formă de luptă pentru „existență” nu are nimic în comun cu teoria *darwinistă*; legile obiective ale naturii nu condiționează evoluția unor specii prin dispariția altor specii. Ceea ce părea, la prima vedere, progres, s-a dovedit a fi altceva. De exemplu, pe măsură ce școlile și instituțiile deveneau tot mai importante, fără mari eforturi a devenit posibilă impunerea unei limbi de instrucție, impunerea unei culturi, o naționalitate. În consecință, formarea propriei națiuni genera, în mod automat, contranaționalismul celor forțați să aleagă între asimilare și inferioritate. Un alt fenomen legat de industrializare ține de migrația în masă a populației; dezlănțuirea

a provocat și continuă să provoace o serie de efecte negative.

Cu toate că într-o societate construită pe principii certate cu legile naturii (nu contează prea mult ce cred masele) clasele conducătoare au conștientizat că însuși progresul societății industriale mai are și o parte „neprevăzută” în proiect – pericolul care provine de la nemulțumirile maselor. Pentru îndepărtarea acestuia s-a apelat la forța democrației. Odată intrate pe scena politică, masele s-au comportat uneori ca actori și nu ca figuranți fără semnificație, într-un tablou bine regizat. Ca urmare, se impunea o guvernare reprezentată de elitele „superioară și mijlocie,” precum și de cea a „maseilor.” Problemele apar din cauza că „masele” nu dispun de cunoștințe suficiente pentru a-și impune interesul și trebuie să fie reprezentate de cei care le promit tot ce este mai bun sub soare. „Beneficiul” ce poate fi obținut în scopul acaparării puterii în urma contrapunerii intereselor diferitelor grupuri sociale a fost exploatat la maximum de către bolșevici. Modalitatea de a accede la putere prin intermediul dezinformării maselor este practică și la etapa actuală.

Problema fundamentală cu care ne confruntăm actualmente se reduce la imposibilitatea obținerii unui echilibru între necesități și posibilități.

3. Probleme ce intervin în procesul cunoașterii

Prima ține de **neperceperea celor ce se învârt în jurul tălpii**. Fenomenul în cauză își are originile în complexitatea extrem de mare a lumii, cauzată, în primul rând, de erorile comise anterior în strategiile de dezvoltare economică și științifică. În spațiul economic cu o singură dimensiune informația este apreciată pentru faptul că poate fi folosită în calitate de marfă. În această practică se uită că informația are valoare numai atunci, când este sesizată și înțeleasă corect. Pentru aceasta este nevoie de cunoștințe profunde și capacitatea de a sesiza, adică necesitatea de a pătrunde în esența sistemului confuz de cunoștințe, care reprezintă informația ca atare. Societatea se poate baza pe cunoaștere numai dacă, pe lângă cunoștințe și informație, mai are și personalități capabile să se orienteze liber în fluxul său, dispun de gândire critică și pot deosebi informația utilă

de cea inutilă, pe cea creativă de cea distructivă. Din analiza fenomenelor care s-au produs pe parcursul sec. al XX-lea constatăm că societatea bazată pe raporturi economice unidimensionale a redus evident și în mod esențial cercul de personalități capabile să delimiteze lucrurile admisibile de cele inadmisibile.

A doua problemă pornește de **la goana după profit**, caracteristica fundamentală a sistemului unidimensional. Sistemul unidimensional tratează natura ca o simplă mină de exploatare, iar societatea – consumator al bunurilor dobândite. Urmare a funcționării sistemului unidimensional s-au redus radical posibilitățile durabilității vieții pe planeta Pământ, au fost afectate calitățile fizice și intelectuale ale omului. Oricât ar părea de straniu, dar goana după profit a eliminat imediat din ecuație nu numai posibilitățile *Naturii* întru prosperare, dar și pe cele ale *Omului*.

Maniera de a acționa efectiv înainte de a pătrunde orizontul de timp viitor se datorează sistemului artificial al societății. De la bun început, sistemul unidimensional a fost fundamentat pe avere, care condiționează puterea, iar din ea rezultă interesele promovate prin politică. Puterea a dezvoltat la deținătorii de avere orgoliul, gloria, dorința de a domina, iar la supuși și slujbași a format invidia, supușenia oarbă, lingușirea, servilismul etc. În consecin-

ță, conducătorii politici sau religioși, pe parcursul istoriei, nu au fost și nu sunt interesați în mod obiectiv ca masele de oameni dirijate de ei să înțeleagă fenomenele de natură politică și socială.

Cum spuneam, o problemă serioasă pornește de la *goana după profit* – caracteristica fundamentală a sistemului economic actual. Ca urmare, sunt implementate tehnologii iraționale, care afectează calitățile fizice și intelectuale ale omului și ale armoniei dintre om și natură. **Biotehnologiile creează un aliaj indivizibil de bunuri și rău greu perceptibil.** După cum menționează F. Fukuyama, tehnologiile medicinale ne propun uneori o cârdășie cu diavolul: *viață mai îndelungată, marcată neapărat de capacități mintale reduse; eliberarea de depresii, însoțită de pierderea creativității și vieții spirituale.* Tehnologiile industriale pun în pericol mediul ambiant, iar cele biologice pot conduce la deformarea psihicii, descompunerea lumii spirituale și ruperea acesteia de realitate.

Dezvoltarea tehnologiilor informaționale a condus la rezolvarea multor probleme la care înainte omul nici nu putea să viseze. În același timp, acest progres a dat naștere la astfel de fenomene, cum sunt criminalitatea computațională, terorismul computațional, războaiele computaționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Duca Gh., *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere*. Chișinău: Editura „Știința,” 2007.
2. Ильинский И. М., *Ассиметричный человек*. Москва: «Философия и культура», №5, 2008.
3. Седов Е., *Одна формула и весь мир*. Москва: Издательство «Знание», 1982.
4. Frans B. M., de Waal. *Chimpanzee Politics: Power and Sex among*. Baltimore: Apes, 1989.
5. Fukuyama F., *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution: Farrar, Straus and Giroux*. New York, 2002.
6. Eric Hobsbawm, *Era Capitalului*. Trad. din engleză: Andreea Condruș, Florin Sicoie, Chișinău: Editura „Cartier” S.R.L., 2002, 400 pag.
7. *Maxime și cugetări*, vol. 1. Chișinău: Editura „Epigraf,” 2010, 472 pag.
8. *Maxime și cugetări*, vol. 2. Chișinău: Editura „Epigraf,” 2008, 576 pag.
9. Marina Vasile, *Societatea unidimensională și consecințele ei*. Chișinău: „Administrarea Publică,” revistă metodico-științifică, nr. 4, 2010.
10. Marina Vasile, *State Equation under Proportional Nonisothermal Loading*. New York: International Applied Mechanics, nr. 2, 1997.

Prezentat: 21 noiembrie 2012.

E-mail: rector@aap.gov.md